

ระบบการผลิตถั่วลิสงและความต้องการการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสง ของเกษตรกรในอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

Peanut Production System and Extension Needs Peanut Production of Farmers in Phu Wiang District, Khon Kaen Province

ชนิษฐา อินอิม และ สุกัลยา เชิญขวัญ*

Khanittha In-im and Sukanlaya Choenkwan*

สาขาวิชาการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
40002

Department of Agricultural Extension and Development, Faculty of Agriculture, Khon Kaen University,
Muang, Khon Kaen 40002

* Corresponding author: sukanl@kku.ac.th

(Received: 8 May 2023; Revised: 23 June 2023; Accepted: 19 July 2023)

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the basic information of peanut growers in Phu Wiang district, Khon Kaen province 2) to study the peanut production system in Phu Wiang district, and 3) to study the extension needs for peanut production. The data were collected by using an interview guide and in-depth interviews from 125 peanut growers in the 2020/21 production season. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The results show that most farmers are women. They graduated in primary school with an average age of 56.9 years. They have 5-10 years of experience in peanut cultivation and mainly use family labor. The average peanut income of farmers is 7,806 baht, accounting for 13.6% of the total income. Peanut production is divided into two seasons including the dry season and the rainy season. The average production of the dry season is 216.74 kg per rai, with a net income of 2,575.85 baht per rai. Whereas in rainy season, the average production is 196.41 kg per rai, with net income is about 2,135.80 baht per rai. The extension needs for peanut production are in moderate demand including the use of biological products to produce peanuts, good seed selection, pest control, and peanut production plan. The main problems of peanut production are low yield, lack of good seeds and lack of knowledge on pest management. The peanut productions are insufficient for processing resulting in a shortage of peanuts in the region.

Keywords: Peanut production system, Extension Needs, Agricultural extension

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกษตรกรผู้ปลูกถั่วลิสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษากระบวนการผลิตถั่วลิสงในอำเภอกุเวียง และ 3) ศึกษาความต้องการการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์จากผู้ปลูกถั่วลิสงในอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ในฤดูกาลผลิต ปี พ.ศ. 2563/2564 จำนวน 125 ราย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาพบว่า อำเภอกุเวียง เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อายุเฉลี่ย 56.9 ปี มีประสบการณ์ปลูกถั่วลิสง 5-10 ปี ในการปลูกถั่วลิสง โดยใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก เกษตรกรมีรายได้จากถั่วลิสงเฉลี่ย 7,806 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.6 ของรายได้ทั้งหมด ในการผลิตถั่วลิสง แบ่งเป็น 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูแล้ง มีผลผลิตเฉลี่ย 216.74 กิโลกรัมต่อไร่ รายได้สุทธิ 2,575.85 บาทต่อไร่ และฤดูฝน มีผลผลิตเฉลี่ย 196.41 กิโลกรัมต่อไร่ รายได้สุทธิ 2,135.80 บาทต่อไร่

ความต้องการการส่งเสริมการผลิต พบว่า มีความต้องการในการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสงอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การใช้สารชีวภัณฑ์เพื่อการผลิตถั่วลิสง การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี การป้องกันและกำจัดโรคและแมลง และการวางแผนการผลิตถั่วลิสง ประเด็นปัญหาหลักที่พบในการผลิตถั่วลิสง คือ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ต่ำ ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ที่ดี และการจัดการโรคและแมลงในถั่วลิสง ผลผลิตในพื้นที่ไม่เพียงพอ จึงส่งผลให้ถั่วลิสงขาดแคลนในพื้นที่และผลผลิตไม่เพียงพอต่อการแปรรูป

คำสำคัญ: ระบบการผลิตถั่วลิสง ความต้องการการส่งเสริม การส่งเสริมการเกษตร

คำนำ

ถั่วลิสง (*Arachis hypogaea* L.) เป็นพืชที่สามารถปลูกได้ทั้งปี ถั่วลิสงจัดอยู่ในกลุ่มพืชที่ผลิตไม่เพียงพอับความต้องการใช้ในประเทศ เนื่องจากผลผลิตลดลงอย่างต่อเนื่องทำให้ต้องนำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้านในปริมาณที่เพิ่มขึ้น ถั่วลิสงเป็นพืชเศรษฐกิจที่นิยมบริโภคในประเทศ นำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ได้แก่ การบริโภคสด การทำเมล็ดพันธุ์ แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หลากหลายรูปแบบ เช่น ถั่วลิสงคั่ว ถั่วลิสงปั่น เนยถั่ว เป็นต้น หรือนำไปสกัดน้ำมัน ถั่วลิสงเป็นพืชที่มีศักยภาพการผลิตเพื่อการส่งออกของประเทศไทย โดยสำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) (2564) กล่าวว่า ในภูมิภาคอาเซียน ประเทศไทยเป็น 1 ใน 8 ประเทศที่มีการผลิตถั่วลิสง มีผลผลิตเฉลี่ย 253 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน), 2564)

สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร (2565) ระบุว่า ปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีพื้นที่การผลิตถั่วลิสงทั้งหมด 107,712 ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย 330 กิโลกรัมต่อไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.085 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดของประเทศ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2565) จังหวัดที่ปลูกถั่วลิสงมากที่สุด 5 อันดับ ได้แก่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ขอนแก่น และสกลนคร (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) ในปีการผลิต พ.ศ. 2561/62 มีพื้นที่เพาะปลูก 99,972 ไร่ ผลผลิตรวม 33,790 ตัน ผลผลิต

ฝักแห้งเฉลี่ย 338 กิโลกรัมต่อไร่ แต่ใน 4 ปีต่อมา ปีการผลิต พ.ศ. 2563/64 มีพื้นที่เพาะปลูกลดลงเหลือเพียง 87,026 ไร่ ผลผลิต 29,327 ตัน ผลผลิตฝักแห้งเฉลี่ย 337 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งพื้นที่การผลิตถั่วลิสงมีแนวโน้มลดลง (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2564ก) ในปี พ.ศ. 2563/64 ประเทศไทยมีความต้องการใช้ถั่วลิสงจำนวน 127,594 ตัน สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2564ข) สรุปไว้ว่า ผลผลิตที่ได้ภายในประเทศมีเพียง 29,299 ตัน คิดเป็นเพียงร้อยละ 22.8 ของความต้องการใช้ภายในประเทศ ต้องนำเข้าจากประเทศต่าง ๆ ในปริมาณ 99,295 ตัน มูลค่า 2,282.15 ล้านบาท อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้ส่งออกถั่วลิสงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ถั่วปรุงรส กากถั่ว (ที่สกัดน้ำมันออก) เป็นต้น (กรมการค้าต่างประเทศ, 2566) จำนวน 782 ตัน มูลค่า 40.35 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2564ข) ซึ่งคู่ค้าที่สำคัญ ได้แก่ สาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย อินโดนีเซีย และลาว และคู่แข่งที่สำคัญ คือ สาธารณรัฐประชาชนจีน อินเดีย ไนจีเรีย สหรัฐอเมริกา ชูแดน และเมียนมา (สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร, 2565)

ถึงแม้ว่าภาครัฐได้มีโครงการส่งเสริมการปลูกถั่วลิสง แทนการปลูกข้าวนาปรัง มีแผนงานวิจัยพัฒนาพันธุ์พืชไร่ เพื่อความมั่นคงทางอาหารและคุณภาพชีวิต (กรมวิชาการเกษตร, 2563) แต่พื้นที่ปลูกถั่วลิสงของประเทศโดยรวมยังมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากเกษตรกรปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชอื่นที่ให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า เช่น ข้าว มันสำปะหลัง

เป็นต้น ถึงแม้ว่าราคาถั่วลิสงที่เกษตรกรขายได้ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากมีความต้องการอย่างต่อเนื่อง แต่ต้นทุนการผลิตถั่วลิสงต่อไร่ที่สูงขึ้นจึงทำให้เกษตรกรไม่เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูก มีการใช้แรงงานในการผลิตจำนวนมาก (สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร, 2565) นอกจากนี้ เกษตรกรยังต้องประสบปัญหาในการผลิตถั่วลิสง ได้แก่ การเกิดโรคและแมลงศัตรูพืช ความเสี่ยงสูงต่อภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น และการขาดเมล็ดพันธุ์ที่ดีในการเพาะปลูก (สำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3, 2560) ซึ่งการปลูกถั่วลิสงในพื้นที่ขนาดเล็กเกษตรกรจะดูแลถั่วลิสงได้อย่างทั่วถึง

จังหวัดขอนแก่น มีการเพาะปลูกถั่วลิสงมากที่สุด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน มีพื้นที่ปลูก 2,987 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 41.7 ของพื้นที่ปลูกถั่วลิสงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ผลผลิตเฉลี่ย 376 กิโลกรัมต่อไร่ มีการปลูกทั้งในฤดูแล้ง และฤดูฝน แหล่งเพาะปลูกถั่วลิสงที่สำคัญในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ อำเภอน้ำพอง อำเภอสีชมพู อำเภอเขาสวนกวาง และอำเภอภูเวียง พันธุ์ที่นิยมปลูก ได้แก่ ไทนาน 9 ขอนแก่น 5 ขอนแก่น 6 ซึ่งส่วนใหญ่จำหน่าย ให้ผู้รับซื้อในท้องถิ่น (สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4, 2560) อำเภอภูเวียง มีพื้นที่ปลูกถั่วลิสงจำนวน 414 ไร่ จำนวนเกษตรกร 318 ราย ผลผลิตเฉลี่ย 329 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักงานเกษตรอำเภอภูเวียง, 2564) แต่การผลิตถั่วลิสงในอำเภอภูเวียง มีแนวโน้มลดลงเนื่องจากเกษตรกรยังประสบปัญหาภัยธรรมชาติ ศัตรูพืชเข้าทำลาย คุณภาพผลผลิตต่ำ ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ที่ดี ต้นทุนการผลิตสูง การขาดแรงงาน และผลกระทบจากการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้เกษตรกรมีแนวโน้มที่จะปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่น ถึงแม้ว่าหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน ได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ ในการส่งเสริมและทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาการผลิตถั่วลิสง เช่น โครงการระบบส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ โครงการวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชไร่เพื่อความมั่นคงทางอาหาร โครงการพัฒนาพันธุ์ถั่วลิสงเพื่อเพิ่มผลผลิตและต้านทานต่อโรคยอดไหม้ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ดังนั้นจากประเด็นปัญหาที่กล่าวมา การหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตถั่วลิสงในพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อให้การผลิตถั่วลิสงในพื้นที่

มีประสิทธิภาพมากขึ้น การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาระบบการผลิตถั่วลิสงในปัจจุบันและความต้องการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เพื่อความเข้าใจถึงปัญหา อุปสรรค และโอกาส และนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการวางแผนหาแนวทางการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสงในอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และในพื้นที่การผลิตถั่วลิสงอื่น ๆ ต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรผู้ปลูกถั่วลิสงในอำเภอภูเวียง โดยการคัดเลือกตำบลที่มีการปลูกถั่วลิสงมากที่สุด จำนวน 3 ตำบล และคัดเลือกหมู่บ้านที่ปลูกมากที่สุดในแต่ละตำบล โดยจากการสำรวจข้อมูลการปลูกเมื่อปีการผลิต พ.ศ. 2563/64 จำนวน 318 ราย กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ตามสูตร (Yamane, 1967) ได้กลุ่มตัวอย่าง 125 คน ทำการสุ่มคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิดและปลายเปิด โดยแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของเกษตรกร ส่วนที่ 2 สภาพการผลิตถั่วลิสงและการจำหน่ายถั่วลิสงของเกษตรกร ส่วนที่ 3 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายในการลงทุนและค่าใช้จ่ายในการผลิตถั่วลิสง ส่วนที่ 4 ความต้องการในการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสงในอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น และส่วนที่ 5 ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตถั่วลิสงในอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาความครอบคลุมของเนื้อหา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกตามประเด็นข้อมูล ดังนี้ 1) ข้อมูลพื้นฐานเกษตรกรผู้ปลูกถั่วลิสง ระบบการผลิตถั่วลิสง และปัญหาอุปสรรคในการผลิตถั่วลิสง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) พร้อมทั้งการวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลระบบการผลิตในแต่ละฤดูกาลมาเปรียบเทียบกัน และนำเสนอข้อมูลในลักษณะการบรรยายหรือพรรณนา 2) ความต้องการการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสงในอำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีมาตรฐานระดับความต้องการการผลิตถั่วลิสง เป็นแบบประเมินค่า แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

1) ไม่ต้องการการส่งเสริม 2) มีความต้องการส่งเสริมระดับน้อย 3) มีความต้องการส่งเสริมระดับปานกลาง และ 4) มีความต้องการส่งเสริมระดับมาก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย แปลผลความหมายข้อมูลตามช่วงคะแนน ดังนี้ คะแนน 0.00-0.75 หมายถึง ไม่ต้องการการส่งเสริม คะแนน 0.76-1.50 หมายถึง มีความต้องการส่งเสริมระดับน้อย คะแนน 1.51-2.25 หมายถึง มีความต้องการส่งเสริมระดับปานกลาง และคะแนน 2.26-3.00 หมายถึง มีความต้องการส่งเสริมระดับมาก

ผลการวิจัยและวิจารณ์

1. ข้อมูลพื้นฐานเกษตรกรผู้ปลูกถั่วลิสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 78.4) จบการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 74.4) มีอายุเฉลี่ย 56.9 ปี มีประสบการณ์ในการปลูกถั่วลิสงค่าเฉลี่ย 7.4 ปี เกษตรกรถือครองที่ดินเฉลี่ย 18.4 ไร่ มีพื้นที่ปลูกถั่วลิสงเฉลี่ย 1.13 ไร่ต่อครัวเรือน แหล่งน้ำที่เกษตรกรใช้ในภาคการเกษตร ได้แก่ บ่อบาดาล (ร้อยละ 73.6) และสระน้ำของตนเอง (ร้อยละ 63.2) ในปี พ.ศ. 2563 เกษตรกรมีรายได้ทั้งหมดเฉลี่ย 80,750 บาทต่อปี เป็นรายได้จากการปลูกถั่วลิสงเฉลี่ย 6,423 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 11.4 ของรายได้

ทั้งหมด และใน พ.ศ. 2564 เกษตรกรมีรายได้ทั้งหมดเฉลี่ย 88,744 บาทต่อปี เป็นรายได้จากการปลูกถั่วลิสงเฉลี่ย 7,806 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 13.6 ของรายได้ทั้งหมด รายได้จากถั่วลิสงมีอัตราเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2563 ร้อยละ 2.1 ของรายได้ทั้งหมด

2. ระบบการผลิตถั่วลิสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

ระบบการผลิตถั่วลิสงในอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ๆ คือ ปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิต และการเก็บเกี่ยวรวมถึงการจำหน่ายถั่วลิสง (Figure 1)

2.1 ปัจจัยการผลิตถั่วลิสง

แหล่งที่มาของปัจจัยการผลิตถั่วลิสงของเกษตรกรอำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วยปัจจัยทั้ง 7 ด้าน ดังนี้ (Figure 2)

1) พื้นที่ปลูก พบว่า เกษตรกรใช้พื้นที่ปลูกถั่วลิสงมี 2 ลักษณะ โดยแบ่งตามฤดูกาลปลูกเป็น ช่วงฤดูแล้ง คือ ปลูกในพื้นที่ทำนาข้าว หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าว (ช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม) และสำหรับฤดูฝน คือ ปลูกในพื้นที่ทำอ้อยโรงงาน หรือมันสำปะหลัง ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย

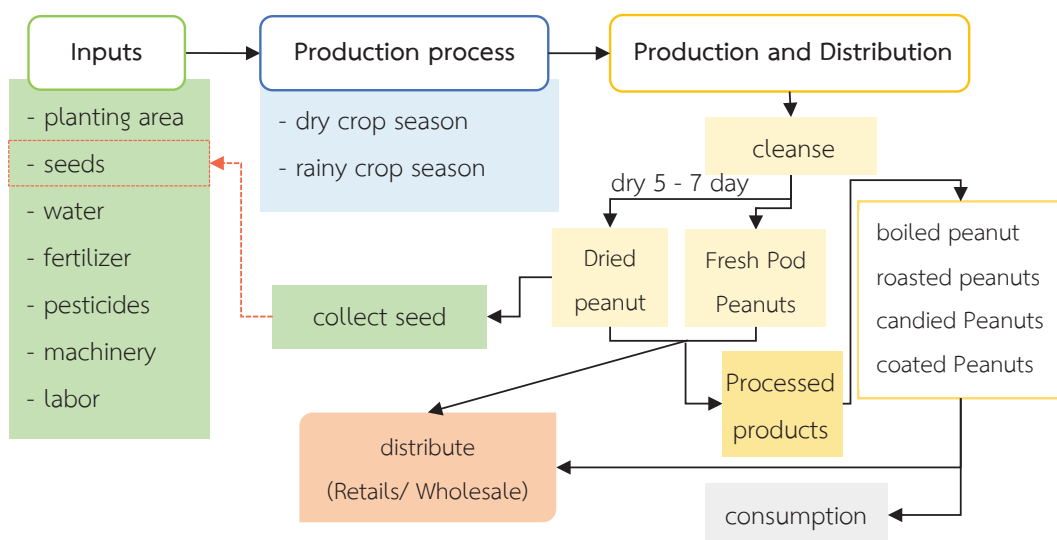

Figure 1 Peanut production system in Phu Wiang district, Khon Kaen province

2) เมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรใช้ส่วนใหญ่เก็บเมล็ดพันธุ์เอง รองลงมาซื้อจากเพื่อนบ้าน และได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ ซึ่งเกษตรกรถึงร้อยละ 95.2 ไม่ทราบพันธุ์ถั่วลิสงที่ปลูก เกษตรกรจะใช้โรโซเปียม เมื่อหน่วยงานนำมาสนับสนุน นอกจากนั้น เกษตรกรไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้โรโซเปียม

3) แหล่งน้ำที่ใช้ในการปลูกถั่วลิสง คือ น้ำได้ดิน (บ่อบาดาล) รองลงมาคือ สระน้ำตนเอง และแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง

4) การใช้ปุ๋ยพบว่า เกษตรกรมีการใช้ปุ๋ย 4 ประเภท ได้แก่ สารปรับปรุงดิน ปุ๋ยคอก ปุ๋ยเคมี และปุ๋ยทางใบ ซึ่งทั้ง 2 การผลิต มีการใช้สารปรับปรุงดิน พบว่า เกษตรกรร้อยละ 61.3-72.6 ใช้สารปรับปรุงดิน เช่น ปูนขาว ยิปซัม และอื่น ๆ ซื้อจากร้านเคมีเกษตรในเขตอำเภอภูเวียง รองลงมาได้รับฟรีจากกลุ่มแปลงใหญ่ถั่วลิสง และหน่วยงาน

ภาครัฐสนับสนุน ส่วนการใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอก พบว่า เกษตรกรเพียง ร้อยละ 1.6-5.3 ที่ใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก โดยรับซื้อจากฟาร์มในหมู่บ้านหรือซื้อจากร้านค้าในหมู่บ้าน ถูกลงจะใช้น้อยกว่าถั่วลิสง เนื่องจากปุ๋ยคอกไม่สามารถแห้งได้จึงสามารถนำมาใช้ได้บ่อยกว่าถั่วลิสง การใช้ปุ๋ยเคมีพบว่า เกษตรกรร้อยละ 83.9-88.5 ที่ใช้ปุ๋ยเคมี โดยซื้อจากร้านเคมีเกษตรในเขตอำเภอภูเวียง และซื้อจากกลุ่มแปลงใหญ่ถั่วลิสง ส่วนการใช้ปุ๋ยทางใบ พบว่า เกษตรกรร้อยละ 61.9-74.2 ใช้ปุ๋ยทางใบ แหล่งที่มาจากร้านเคมีเกษตรในเขตอำเภอภูเวียง มีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ปุ๋ยทางใบในอำเภอภูเวียง เกษตรกรนิยมใช้ในการดูแลพืชต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าว อ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง และซื้อจากร้านเคมีเกษตรในเขตเทศบาลดอนมอญ อำเภอหนองเรือ

5) สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช มี 2 ประเภท ได้แก่ สารป้องกันกำจัดวัชพืช และสารป้องกันกำจัดโรคและแมลง

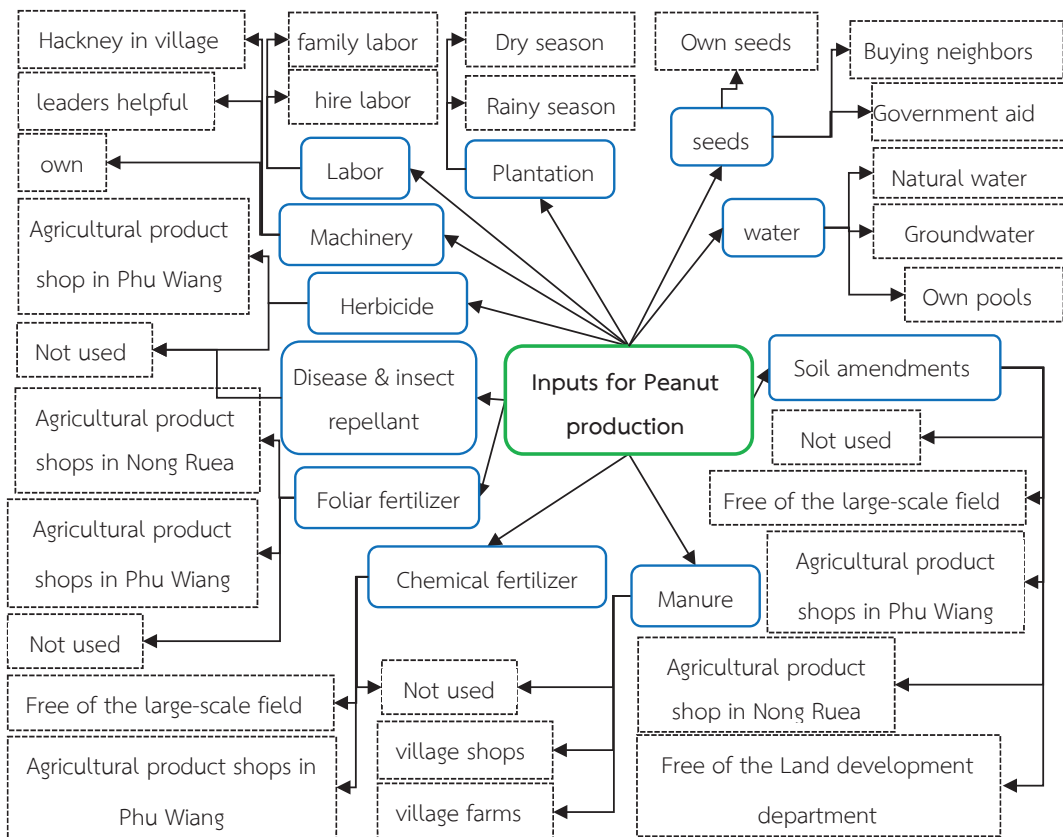

Figure 2 Inputs and sources of inputs for peanuts production in Phu Wiang district, Khon Kaen province

ซึ่งอธิบายได้ดังนี้ การใช้สารป้องกันกำจัดศัตรูพืช พบว่า เกษตรกรร้อยละ 32.3-44.2 ที่ใช้สารป้องกันกำจัดวัชพืช ส่วนการใช้สารป้องกันกำจัดโรคและแมลง พบว่า เกษตรกรร้อยละ 23.0 ที่ใช้สารป้องกันกำจัดโรคและแมลง ทั้งสารป้องกันกำจัดวัชพืช และสารป้องกันกำจัดโรคและแมลง มีแหล่งที่มาส่วนใหญ่ซื้อจากร้านเคมีเกษตรในเขตอำเภออุเวียง และซื้อจากร้านเคมีเกษตรในเขตเทศบาลดอนเมือง อำเภอนองเรือ

6) เครื่องจักรกลที่ใช้ในการผลิต พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จ้างคนในหมู่บ้านไถเตรียมดิน มากกว่าร้อยละ 69.4 รองลงมาคือ ใช้เครื่องจักรกลในครัวเรือน (ร้อยละ 24.8) และประธานกลุ่มแปลงใหญ่ฯ หรือผู้ใหญ่บ้านไถให้ฟรี ร้อยละ 1.6 มีการจ้างมากกว่าร้อยละ 60 เนื่องจากเกษตรกรไม่มีเครื่องจักรเป็นของตนเอง เหตุที่มีการไถเตรียมดินให้ฟรี เพราะการผลิตถั่วลิสงใช้พื้นที่ขนาดเล็ก จะทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การปลูก การดูแล ฉีดพ่นปุ๋ยทางใบพร้อมกัน ตลอดจนการเก็บเกี่ยว จึงเป็นลักษณะช่วยกันในพื้นที่เดียวกัน

7) แรงงานในการผลิตถั่วลิสง มีการใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก มากกว่าร้อยละ 90 และมีการจ้างแรงงานในหมู่บ้านเพิ่มเพียงร้อยละ 0.9-3.2 ซึ่งในพื้นที่อำเภออุเวียง ยังมีกิจกรรมที่เรียกว่า “ลงแขก” เพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตช่วยกัน จึงทำให้เกษตรกรลดต้นทุนในเรื่องการจ้างแรงงานได้ในส่วนหนึ่ง

2.2 กระบวนการผลิตถั่วลิสง

ปฏิทินการผลิตถั่วลิสงกับพืชเศรษฐกิจสำคัญของอำเภออุเวียง (Figure 3) โดยแบ่งตามประเภทพื้นที่ได้ 2 ประเภท ได้แก่ 1) ดินที่ลุ่มหรือดินนา ประกอบด้วย การปลูกข้าวนาปี ปลูกข้าวนาปรัง และถั่วลิสง หรือพืชฤดูแล้งชนิดอื่น ๆ เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ พืชผักอายุสั้น ถั่วเขียว ปอเทือง เป็นต้น ซึ่งถั่วลิสงที่ปลูกในดินนา เรียกว่า ถั่วลิสงฤดูแล้งปลูกในช่วงเดือนพฤษภาคมจนถึงเมษายน เริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตตั้งแต่เดือนปลายเดือนมกราคมจนถึงกรกฎาคมของทุกปี และ 2) ดินที่ดอนหรือดินไร่ ประกอบด้วย มันสำปะหลังหรืออ้อยโรงงานเป็นหลัก โดยพื้นที่ว่างเกษตรกรปลูกถั่วลิสงเรียกว่า ถั่วลิสงฤดูฝน โดยปลูกในช่วงเดือนมีนาคมจนถึงกรกฎาคมของทุกปี และเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิตตั้งแต่เดือนมิถุนายนจนถึงตุลาคมของทุกปี ส่วนใหญ่ปลูกเพื่อเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ในช่วงฤดูแล้งในปีถัดไป

ในการปลูกถั่วลิสงส่วนใหญ่พบการตัดต่อซึ่งในฤดูแล้ง เกษตรกรมีการป้องกันกำจัดวัชพืชทั้งวิธีกล และใช้สารเคมี ในช่วง 15-30 วันหลังปลูก ส่วนการใส่ปุ๋ยจะใส่รองพื้น และครั้งที่ 2 ในช่วงออกดอกหรือแทงเข็มอายุถั่วลิสง 30-45 วัน เกษตรกรมีการใช้ปุ๋ยฉีดพ่นทางใบหรือฮอโรโมน ในช่วง 45-60 วันหลังปลูก และการป้องกันกำจัดโรคและแมลง จะกระทำตลอดการผลิตถั่วลิสง ซึ่ง (1) การเตรียมดินจะใช้ไถพรวนมากกว่าไถตะ เนื่องจากเกษตรกรมีการตัดต่อซึ่งออกก่อนไถพรวน จึงทำให้ไม่ค่อยได้ไถตะก่อนการปลูก และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำนาข้าวลักษณะดินร่วนปนทรายดินทรายละเอียด ซึ่งกรมวิชาการเกษตร (2563) กล่าวว่า ความลึกที่เหมาะสมในการปลูกถั่วลิสงประมาณ 30 เซนติเมตร ก็สามารถปลูกถั่วลิสงได้ผลผลิตดีมีการรกร่องหลายรูปแบบ เช่น ยกร่องแบบ 5-6 แถว ยกร่องเดี่ยว แบบร่องคู่ ปลูกเต็มพื้นที่ ยกร่องแบบ 3 แถวแบบ 4 แถว และแบบหว่าน เป็นต้น เกษตรกรจะใช้จอบสามเหลี่ยมเป็นเครื่องมือในการช่วยกำจัดวัชพืชและกลบโคนถั่วลิสง (2) มีการใช้สารป้องกันและกำจัดศัตรูพืช จะมีการใช้สารกำจัดวัชพืชในช่วงก่อนงอกและหลังงอก เช่น อะลาคลอร์ ดาต้า อะซินต้า บราก้า โอโรโด เป็นต้น และที่จำใช้สารเคมีไม่ได้ (3) มีการให้น้ำตลอดการผลิต โดยฤดูแล้งให้น้ำเฉลี่ย 5.02 ครั้งต่อรอบการผลิต เป็นการให้น้ำแบบน้ำราดสายน้ำพุ่งหรือให้แบบน้ำหยด แต่ฤดูฝนจะอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก และมีการให้น้ำแบบน้ำราดในบางพื้นที่ (4) การใส่ปุ๋ย ในฤดูแล้งมีการใส่ปุ๋ยถึง 3 ครั้ง คือ ช่วงปลูกรองพื้น ช่วงแทงเข็ม และช่วงติดฝัก แต่ฤดูฝนจะใส่ปุ๋ยเพียง 2 ครั้ง คือ รองพื้น และช่วงแทงเข็ม ซึ่งจะใช้สูตรรองพื้น เช่น ปูนขาวเพียงอย่างเดียวหรือผสมกับปุ๋ยชนิดต่าง ๆ เช่น ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ และปุระดาน ส่วนปุ๋ยเคมีที่ใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ สูตร 15-15-15 รองลงมา สูตร 16-16-8, 16-20-0, 16-8-8, 46-0-0 เป็นต้น และยังพบเกษตรกรบางส่วนใช้วัสดุรองพื้นผิดวิธีหรือผิดช่วงเวลา เช่น ใช้โรโซเบียมโรยลงดิน หรือยังใช้ปุระดานคลุกเมล็ดก่อนปลูก เป็นต้น (5) การใช้ปุ๋ยทางใบหรือฮอโรโมนบำรุงทางใบ พบว่า ทั้ง 2 ฤดูมีการใช้ปุ๋ยทางใบสูงถึงร้อยละ 60 ซึ่งที่ใช้ในอันดับสูงสุดคือ ยีห้อฟาสโกลด์ รองลงมาคือ ใช้ยี่ห้ออื่น ๆ เช่น แพนต้าโกร บุกุมมา แคลเซียมโบรอน และจำยี่ห้อหรือชื่อทางการค้าไม่ได้ (6) การใช้สารป้องกันกำจัดโรคและแมลง โรคที่พบสูงสุดคือ โรครากเน่าโคนเน่า รองลงมาคือ โรคยอดไหม้ โรคใบจุด และโรคราสนิม ส่วนแมลงที่พบมากที่สุดคือ เพลี้ยอ่อน

รองลงมาคือ หนอนซอนใบ และเพลี้ยไฟ จะพบการเกิดโรคในฤดูฝนมากกว่าฤดูแล้ง แต่พบการระบาดของแมลงในฤดูแล้งมากกว่าฤดูฝน จึงทำให้มีการใช้สารป้องกันกำจัดโรคในฤดูฝนสูงกว่าฤดูแล้ง และใช้สารกำจัดแมลงในฤดูแล้ง

สูงกว่าฤดูฝน ซึ่งพื้นที่ปลูกมีขนาดเล็กเกษตรกรให้ข้อมูลกับผู้วิจัยว่า สามารถควบคุมได้ จึงไม่ค่อยมีการใช้สารป้องกันกำจัดโรคและแมลง

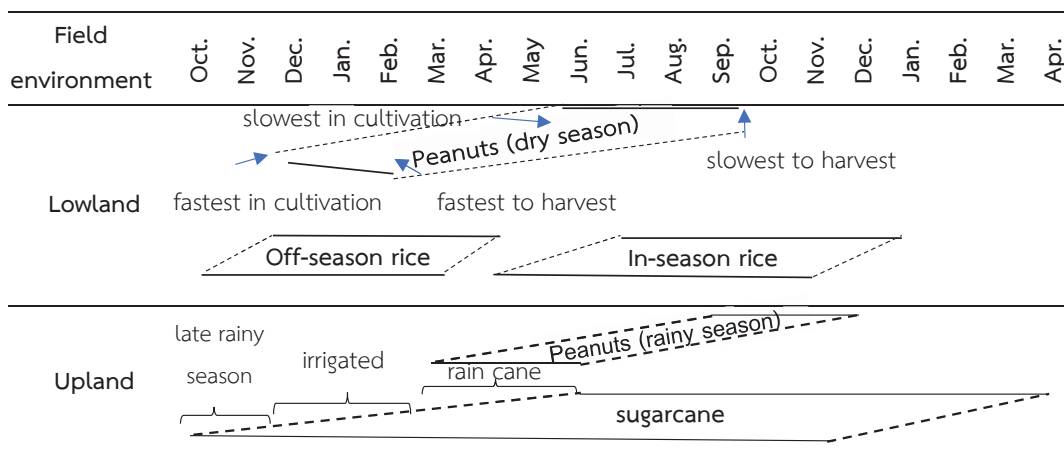

Figure 3 Production calendar of peanut and cash crops in Phu Wiang district

2.3 ผลผลิตและการจำหน่าย

จากการสำรวจในปี พ.ศ. 2564/65 มีพื้นที่การปลูก ถั่วลิสง รวม 172 ไร่ แบ่งเป็น 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูแล้ง มีพื้นที่ปลูก 124 ไร่ จำนวน 113 คน ผลผลิตถั่วลิสงฝักแห้งเฉลี่ย 216.74 กิโลกรัมต่อไร่ ต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 5,260.56 บาทต่อไร่ และมีรายได้สุทธิ 2,575.85 บาทต่อไร่ ส่วนฤดูฝน มีพื้นที่ปลูก 48 ไร่ จำนวน 62 คน ผลผลิตถั่วลิสงฝักแห้งเฉลี่ย 196.41 กิโลกรัมต่อไร่ ต้นทุนในการผลิตเฉลี่ย 4,409.78 บาทต่อไร่ และมีรายได้สุทธิ 2,135.80 บาทต่อไร่ ทั้ง 2 ฤดูได้ผลผลิตถั่วลิสงทั้งหมด 36,304 กิโลกรัม แบ่งการกระจายผลผลิต ได้ดังนี้ ในฤดูแล้งทั้งหมด 26,876 กิโลกรัม แบ่งเป็น การจำหน่ายร้อยละ 87.5 เก็บไว้ทำพันธุ์ร้อยละ 9.4 และเก็บไว้บริโภคร้อยละ 3.1 ส่วนผลผลิตในฤดูฝนทั้งหมด 9,428 กิโลกรัม แบ่งเป็น การจำหน่ายร้อยละ 73.5 เก็บไว้ทำพันธุ์ร้อยละ 21.5 และเก็บไว้บริโภค ร้อยละ 5.0

การจำหน่ายถั่วลิสง แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบดังนี้
1) จำหน่ายฝักสด มีทั้งจำหน่ายแบบปลีก ซึ่งเกษตรกรมีหน้าร้านเป็นของตนเอง ได้แก่ ตามข้างถนนบ้านหัน-

พญา 2 หน้าบ้าน ตลาดนัดในชุมชน และตลาดเทศบาล อำเภอภูเวียง ในราคา 40 บาทต่อกิโลกรัม และจำหน่ายแบบส่ง ราคา 230-240 บาทต่อปี๊บ (ประมาณ 25-40 บาทต่อกิโลกรัม) โดยผู้รับซื้อเป็นคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ 2) จำหน่ายฝักแห้ง โดยเกษตรกรตากผลผลิตให้มีความชื้นลดลง ซึ่งใช้เวลาประมาณ 5-7 วัน แล้วจึงนำผลผลิตไปจำหน่าย โดยจำหน่ายแบบปลีก กิโลกรัม 30-50 บาทต่อกิโลกรัม โดยส่วนใหญ่ขายให้กับผู้นำไปแปรรูปในพื้นที่ และจำหน่ายแบบส่ง ราคา 250-280 บาทต่อปี๊บ (1 ปี๊บ มีถั่วลิสงฝักแห้ง ประมาณ 5-7 กิโลกรัม) โดยผู้รับซื้อเป็นคนในพื้นที่และนอกพื้นที่ และ 3) จำหน่ายแบบแปรรูป โดยจะทำในฤดูแล้ง เนื่องจากในฤดูฝนส่วนใหญ่จะปลูก ถั่วลิสงไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ในการผลิตถั่วลิสงสำหรับฤดูกาลถัดไป การแปรรูปถั่วลิสงที่พบมี 4 ผลิตภัณฑ์ คือ ถั่วต้ม ถั่วคั่วทราย ถั่วกรอบแก้ว ถั่วเคลือบช็อกโกแลต/ ผงโกโก้ หรือที่ผู้บริโภคในพื้นที่เรียกว่า “ถั่วโกโก้” บรรจุภัณฑ์ที่ใช้คือ ถุงพลาสติกใส หรือซองพอลิเอทิลีน รายละเอียดตาม Table 1

Table 1 Prices of processed peanut products

Processed products	Average selling price (Baht/kg.)		Details
	Retails	Wholesale	
Boiled peanut	80	40	Retails 20 bath/piece quantity 200-330 g. Wholesale 13.30 bath/piece quantity 200-330 g.
Roasted peanuts	105	100	Retails 35 bath/piece quantity 330-400 g. Wholesale 33 bath/piece quantity 330-400 g.
Candied Peanuts	500	-	Retails 25 bath/piece quantity 100 g.
Coated Peanuts	550	-	Retails 25 bath/piece quantity 90 g.

2.4 ปัญหาและอุปสรรคการผลิตถั่วลิสง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น

จากการสำรวจข้อมูล สามารถสรุปปัญหาและอุปสรรคการผลิตถั่วลิสงของอำเภอกุเวียง ได้ดังนี้

1) ในอำเภอกุเวียงได้ผลผลิตฝักแห้งเฉลี่ย 219 กิโลกรัมต่อไร่ ซึ่งค่อนข้างต่ำหากเทียบกับค่าเฉลี่ยของประเทศ ที่มีผลผลิตฝักแห้งเฉลี่ย 360 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2566) หรือผลผลิตเฉลี่ยของจังหวัดขอนแก่น อยู่ที่ 376 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4, 2560ข)

2) เกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์เอง มีการปะปนของเมล็ดพันธุ์หลากหลายพันธุ์ เช่นเดียวกับ ปราณอม (2557) กล่าวว่า การปะปนของเมล็ดพันธุ์ทำให้ผลผลิตที่ได้ไม่มีความสม่ำเสมอ ควรมีหน่วยงานให้ความรู้ในการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์แก่เกษตรกร ทำให้ขาดโอกาสในการต่อรองกับผู้รับซื้อรายใหญ่ เช่น ผู้รับซื้อต้องการถั่วลิสงสำหรับแปรรูปเป็นถั่วคั่วทราย ควรเป็นถั่วลิสง พันธุ์ไหน 9 หรือพันธุ์ขอนแก่น 60-3 เป็นต้น

3) การเกิดการระบาดของโรคและแมลงศัตรูพืช เช่น การระบาดของเพลี้ยอ่อน การเกิดโรครากเน่าโคนเน่า ยอดไหม้ ซึ่งการเกิดโรคและแมลง จะสอดคล้องกับอีกปัญหาคือ เกษตรกรขาดองค์ความรู้ในการจัดการศัตรูพืชแต่ละชนิดในภาวะที่เหมาะสม เช่นเดียวกับไชยา และคณะ (2564) กล่าวว่า เกษตรกรขาดความรู้ในเรื่องการใช้ปุ๋ยและการปรับปรุงดิน โดยเกษตรกรมักใส่ปุ๋ยที่เหลือจากนาข้าว และใส่เพียงเล็กน้อย รวมถึงประสบปัญหาโรคโคนเน่าของถั่วลิสง ทำให้ผลผลิตต่ำ แม้จะมีการเตือนภัยเฝ้าระวังศัตรูพืช

ในแต่ละฤดูกาล เกษตรกรเข้าไม่ถึงข้อมูลได้ทันทั่วทั้งที่อาจรับมือไม่ทันกับสถานการณ์การระบาด

4) การเกิดภัยธรรมชาติ เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม ส่งผลให้เกิดภาวะถั่วลิสงขาดแคลนในพื้นที่ ซึ่งในปี พ.ศ. 2565 (ฤดูฝน) เกิดฝนตกชุก (น้ำท่วม) ผลผลิตเสียหาย เกิดเมล็ดลีบเก็บเกี่ยวไม่ได้ ทำให้การผลิตถั่วลิสงในฤดูแล้ง ปี พ.ศ. 2565/66 ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์อย่างมาก เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ปลูกถั่วลิสงในอำเภอกุเวียงมีอัตราการลดลง

5) ราคาจำหน่ายแบบฝักสดในช่วงปลายเดือนมีนาคมมีราคาต่ำกว่า 40 บาทต่อกิโลกรัม เนื่องจากเกษตรกรเก็บเกี่ยวถั่วลิสงในระยะเวลาเดียวกัน ทำให้ผลผลิตมีปริมาณมาก ผู้รับซื้อถั่วสดราคา หากจะจำหน่ายในรูปแบบฝักสด ควรวางแผนการปลูกโดยหลีกเลี่ยงการเก็บเกี่ยวช่วงเวลาดังกล่าว หรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการขายจากขายแบบฝักสดเป็นขายแบบฝักแห้ง เป็นการชะลอการขาย จัดเก็บผลผลิตเพื่อปรับราคาถั่วลิสงปรับสูงขึ้น

6) แรงงานในการผลิต ถ้าเกษตรกรผลิตในพื้นที่ไม่เกิน 1 ไร่ ก็สามารถจ้างแรงงานในครัวเรือนได้ หากผลิตถั่วลิสงในเชิงธุรกิจหรือมีพื้นที่การผลิตใหญ่ขึ้น อาจเกิดปัญหาการขาดแรงงานในการดูแลรักษาและการเก็บเกี่ยว เนื่องจากเกษตรกรยังไม่มีเครื่องมือหรือเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการเก็บเกี่ยว

7) การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลกระทบต่อเกษตรกรโดยตรง ทำให้การจำหน่ายในช่วงดังกล่าว ผู้รับซื้อไม่สามารถมารับซื้อผลผลิตได้ ผลผลิตชะลอการจำหน่าย หรือจำหน่ายแบบฝักแห้งมากขึ้น และราคา

ขายต่ออีกโลกรัมต่ำกว่าก่อนการแพร่ระบาดเชื้อไวรัสฯ ทำให้รายได้ของเกษตรกรลดลง

3. ความต้องการการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสงของเกษตรกรอำเภอเวียง จังหวัดขอนแก่น

แบ่งความต้องการการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสงออกเป็น 4 ด้าน พบว่า

1) ด้านการผลิต (ลดต้นทุน/เพิ่มคุณภาพ) จาก Table 2 พบว่า โดยภาพรวมเกษตรกรมีความต้องการส่งเสริมในระดับปานกลาง ได้แก่ การใช้สารชีวภัณฑ์เพื่อการผลิตถั่วลิสง การป้องกันและกำจัดโรคและแมลง การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี และการวางแผนการผลิตถั่วลิสง โดย สายทอง (2555) มีการใช้เชื้อราไตรโคเดอร์มาในการควบคุมโรคพืช พบว่า ไตรโคเดอร์มามีกลไกในการควบคุมเชื้อรา เช่น การสร้างสารปฏิชีวนะ การแข่งขัน การเป็นปรสิตและการชักนำให้เกิดการต้านทานต่อโรคพืช เชื้อรา *Trichoderma virens* G10 และ G2 สามารถควบคุมเชื้อ *Macrophomina phaseolina* เชื้อราสาเหตุโรคเน่าดำของถั่วเขียวได้ (อังคณา และสมบัติ, 2552) และเชื้อราเขียวเมตาไรเซียม (*Metarhizium anisopliae*) หรือเชื้อราบีเวอร์เรีย (*Beauveria bassiana*) มีประสิทธิภาพควบคุมเพลี้ยอ่อนดำมากกว่า 70% (เสาวนิตย์, 2564) จึงทำให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้เรื่องการจัดการโรคและแมลง ส่วนการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี ฉันทนา (2558) กล่าวว่า หากได้รับองค์ความรู้เทคโนโลยีเมล็ดพันธุ์ และการผลิตเมล็ดให้มีคุณภาพที่ดี จะเป็นการเพิ่มปริมาณเมล็ดโดยรักษาพันธุกรรมของพันธุ์พืช และทำให้เมล็ดมีคุณภาพสูง เช่น ความงอก และความแข็งแรงของเมล็ด มีความงอกสูง เก็บรักษาไว้ได้นาน (ฉันทนา, 2558) และถ้ามีการวางแผนการผลิตพืชร่วมด้วยนั้น จะสอดคล้องกับไพศาล และสุภาภรณ์ (2561) ว่า เกษตรกรจะสามารถจัดสรรทรัพยากร

ที่มีให้เกิดประสิทธิภาพตามความต้องการของตลาดได้ตลอดปี จะช่วยลดปัญหาผลผลิตชะลอการขายและเสียราคาผลผลิตต่ำในช่วงเดือนมีนาคมได้ ซึ่งศุภโชค (2540) ให้ข้อเสนอแนะว่า การปลูกพืชในฤดูแล้ง ถ้าครัวเรือนเกษตรกรขนาดเล็ก ควรปลูกถั่วเหลืองฝักสด และถั่วลิสง แต่ถ้าครัวเรือนเกษตรกรมีขนาดใหญ่ ควรปลูกถั่วเหลืองฝักสด ถั่วเหลืองเมล็ด ข้าวนาปรัง ถั่วลิสง และข้าวโพด จะทำให้มีรายได้เหนือต้นทุนเงินสด และอีก 3 ประเด็นที่มีความต้องการอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การใช้ปุ๋ยเพื่อการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ส่วนใหญ่เกษตรกรมักใส่ปุ๋ยที่เหลือจากนาข้าวและใส่เพียงเล็กน้อย (ไชยา และคณะ, 2564) และยังไม่ได้รับการตรวจค่าวิเคราะห์ดินในการออกแบบสูตรปุ๋ยให้เหมาะสมกับพืชและพื้นที่นั้น ๆ ส่งผลให้พืชได้รับธาตุอาหารมากหรือน้อยเกินไป เป็นสาเหตุหนึ่งในการเกิดโรค (ศูนย์ส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรด้านอารักขาพืช จังหวัดสงขลา, 2561) เกษตรกรยังไม่ได้รับองค์ความรู้ที่เหมาะสมในการดูแลพืช จึงให้ความสำคัญในการให้ปุ๋ยกับถั่วลิสงอยู่ในระดับน้อย ส่วนการผลิตพืชให้ได้คุณภาพ (GAP) จะสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ จุฑามาศ และคณะ (2562) ว่า แม้มีความต้องการการผลิตผักตามมาตรฐาน GAP แต่ไม่มีการปฏิบัติเพราะความยุ่งยากซับซ้อนในกระบวนการผลิตและต้นทุนที่สูง ควรให้เกษตรกรทดลองปลูกผักตามมาตรฐาน GAP เพื่อบริโภคในครัวเรือนก่อนขยายสู่การค้า ส่วนประเด็นการบริหารจัดการน้ำให้เหมาะสม พบว่า เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองทั้งภาครัฐและเอกชนมีแนวทางส่งเสริมการปลูกพืชน้ำน้อย ประกอบกับเกษตรกรร้อยละ 70 มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการผลิตนั้น จึงมีความต้องการการบริหารจัดการน้ำในระดับน้อย แต่ควรระวังหากถั่วลิสงขาดน้ำในระยะช่วงออกดอกถึงติดฝักอ่อนจะทำให้ผลผลิตลดลงมาก (สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร, 2549)

Table 2 Extension needs on peanut production (to reduce cost/increase quality)

Issue	Mean	S.D.	level of the requirement
Peanut production planning	1.56	1.153	moderate
Selection of good seeds	1.86	1.073	moderate
Production of a quality peanut (GAP)	1.34	1.185	low
The prevention and elimination of diseases and insects	1.83	1.120	moderate
Appropriate water management	1.05	1.113	low
Fertilizer utilization for production effectively	1.40	1.085	low
Use the biologics for peanut production	1.90	1.046	moderate
Total	1.56	1.111	moderate

2) ด้านการแปรรูป/เพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร พบว่าเกษตรกรทั้งหมดมีความต้องการการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสงในระดับน้อยทั้ง 3 ประเด็น (Table 3) ได้แก่ การเพิ่มมูลค่าสินค้าจากการพัฒนาผลิตภัณฑ์ถั่วลิสง การแปรรูปถั่วลิสงเพื่อพัฒนาเป็นผู้ประกอบการ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่นิยมขายผลผลิตในรูปแบบฝักมากกว่าการแปรรูป ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของ วรุณ และคณะ (2560) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การแปรรูปและ

เพิ่มมูลค่าถั่วลิสงที่ไม่ได้มาตรฐาน: กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองซ้อง ตำบลหนองยาง อำเภอกุดจับ จังหวัดอุดรธานี ที่มีการแปรรูปถั่วลิสงและพัฒนาสินค้าอยู่อย่างต่อเนื่อง นอกจากผลิตภัณฑ์ถั่วคั่วทรายแล้วยังมีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ได้แก่ ถั่วตัด ถั่วคั่วสมุนไพร ถั่วเคลือบโอวัลติน เป็นต้น เกิดจากการนำถั่วลิสงที่ไม่ผ่านมาตรฐานในการแปรรูปเป็นถั่วคั่วทราย ซึ่งเหลือในปริมาณมาก ซึ่งเป็นการสร้างรายได้เพิ่มเติมให้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรได้อีกช่องทาง

Table 3 Extension needs on processing and value added

Issue	Mean	S.D.	level of the requirement
Increase the value of peanut products development	1.12	1.202	low
Processing of peanut for development to become an entrepreneur	1.11	1.165	low
Product packaging design	0.95	1.163	low
Total	1.06	1.177	low

3) ด้านการตลาด พบว่า เกษตรกรทั้งหมดมีความต้องการการส่งเสริมการผลิตในระดับน้อย ทั้ง 3 ประเด็น (Table 4) ได้แก่ การวิเคราะห์สถานการณ์การซื้อขายถั่วลิสงในพื้นที่ ช่องทางการจำหน่ายผลผลิตในรูปแบบพันธสัญญา และเทคนิควิธีการขายหน้าร้านให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากการจำหน่ายทั้งแบบฝักแห้งและฝักสด

ไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคในพื้นที่ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) ประกอบกับราคาส่งผลผลิตฝักแห้งมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี (ปาริชาติ และคณะ, 2557) และเกษตรกรพึงพอใจกับการจำหน่ายผลผลิตได้ทั้งฝักแห้งและฝักสด ไม่มีกระบวนซับซ้อน มีผู้รับซื้อมารับซื้อในชุมชนเป็นที่ต้องการของตลาดอย่างต่อเนื่อง

Table 4 Extension needs on marketing

The requirement for promotion of peanut production	Mean	S.D.	level of the requirement
An analysis of the peanut trading situation in the area	1.37	1.111	low
Channels for supplied in forms of commitment	1.10	1.197	low
Techniques for how to sell at the store to get more income	0.90	1.015	low
Total	1.12	1.108	low

4) ด้านการบริหารจัดการ พบว่า เกษตรกรทั้งหมด มีความต้องการการส่งเสริมการผลิตถั่วลิสง ในระดับน้อย ทั้ง 3 ประเด็น (Table 5) เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ขายให้กับผู้รับซื้อโดยตรง ยังไม่เกิดการรวมกลุ่มขายผลิต ขายแบบคนต่างขาย แต่หากมีการรวมกลุ่มในการขายอาจมีอำนาจในการต่อรองต่อผู้รับซื้อ มากกว่านี้ จะสอดคล้องกับ

จุฑามาศ และคณะ (2562) ว่าเกษตรกรมีอายุมาก ทำให้ไม่ยากจนจนเกินไปเพราะมีความเห็นว่าการขายถั่วลิสง เป็นการทยอยขายเรื่อย ๆ เช่น เก็บเกี่ยวพร้อมวางขายหน้าแปลงหรือหน้าบ้านของตนเอง จึงไม่มีสะดวกในการจดรายรับรายจ่าย

Table 5 Extension needs on peanut production management

The requirement for promotion of peanut production	Mean	S.D.	level of the requirement
Household accounting	1.01	1.074	low
Cost-profit management of peanut production	1.16	1.066	low
Group management for bargaining	1.32	1.133	low
Total	1.16	1.091	low

สรุปผลการวิจัย

ระบบการผลิตถั่วลิสงในอำเภอกูเวียง จังหวัดขอนแก่น มีการผลิต 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูแล้ง ได้ผลผลิตเฉลี่ย 216.74 กิโลกรัมต่อไร่ มีรายได้สุทธิ 2,575.85 บาทต่อไร่ และฤดูฝน ได้ผลผลิตเฉลี่ย 196.41 กิโลกรัมต่อไร่ และมีรายได้สุทธิ 2,135.80 บาทต่อไร่ ปลูกในพื้นที่เฉลี่ย 1.13 ไร่ต่อครัวเรือน จะเห็นว่าผลผลิตที่ได้นั้นค่อนข้างต่ำ และต้นทุนการผลิตที่ค่อนข้างสูง ทำให้พบปัญหาและอุปสรรคหลักในการผลิต ถั่วลิสง ได้แก่ ผลผลิตต่อไร่ต่ำ เกิดจากการปะปนของเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรคัดเลือกเมล็ดพันธุ์เองไม่มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ ถั่วลิสงให้เหมาะสมกับพื้นที่ รวมถึงขาดความรู้การจัดการ โรคและแมลงที่เหมาะสม ทำให้ผลผลิตที่ได้ค่อนข้างต่ำ ส่วนประเด็นความต้องการที่มีความต้องการการส่งเสริม

มากที่สุด คือ ด้านการผลิต มี 4 ประเด็น ได้แก่ การใช้สารชีวภัณฑ์เพื่อการผลิตถั่วลิสง การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่ดี การป้องกันและกำจัดโรคและแมลง และการวางแผนการผลิตถั่วลิสง

โดยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาระบบการผลิตถั่วลิสงในอำเภอกูเวียง ได้แก่

1) อบรบ จัดเวทีชุมชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมให้ความรู้ในเรื่องการผลิต ถั่วลิสงครบวงจร พร้อมแนะนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ ให้เกษตรกร เข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ มากขึ้น แบ่งเป็นหลักสูตร ดังนี้ (1) การตรวจค่าวิเคราะห์ดินเพื่อวางแผนการใช้ปุ๋ยพร้อม คำแนะนำการใช้ปุ๋ย (2) ความรู้เรื่องคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ ถั่วลิสง (3) ความรู้เรื่องการใช้โรยเทียมและยิปซัมในการ

ผลิตถั่วลิสง (4) ความรู้การจัดการศัตรูพืช และ (5) ความรู้เรื่องการใช้สารชีวภัณฑ์เพื่อลดการใช้สารเคมี เพื่อแก้ไขปัญหาด้านการผลิต ซึ่งจะสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรโดยตรง

2) สนับสนุนเมล็ดพันธุ์ที่ดีที่เหมาะสมต่อพื้นที่ให้มีการปรับเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ตรงวัตถุประสงค์ของการบริโภค เช่น ใช้ถั่วลิสงพันธุ์กาฬสินธุ์ 2 จำหน่ายแบบถั่วต้ม หรือใช้ถั่วลิสงพันธุ์หนาน 9 เพื่อแปรรูปเป็นถั่วคั่วทราย

3) จัดกิจกรรมค้นหาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นผู้นำด้านเทคโนโลยี และองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในพื้นที่ เพื่อพัฒนาสิ่งที่เกษตรกรไม่เคยปฏิบัติ นำไปปรับใช้ในแปลงถั่วลิสงมากขึ้น

4) รวมกลุ่มเกษตรกรเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มแปลงใหญ่ให้เข้าถึงเครื่องมือในการผลิตถั่วลิสง เช่น เครื่องปลูกถั่วลิสง เครื่องถอนต้นถั่วลิสง เครื่องปลิดฝักจะช่วยลดระยะเวลาและต้นทุนค่าแรงงานในการเก็บเกี่ยว เพื่อการบริหารจัดการเครื่องจักรในกลุ่มได้อย่างเหมาะสม

เอกสารอ้างอิง

กรมการค้าต่างประเทศ. 2566. พระราชกฤษฎีกาควบคุมการส่งออกปอกราชอาณาจักรซึ่งสินค้าบางอย่าง (ฉบับที่ 32) พ.ศ. 2516. แหล่งข้อมูล <https://www.dft.go.th/th-th/Detail-Law/ArticleId/2070/-32-2516> (16 กุมภาพันธ์ 2566).

กรมวิชาการเกษตร. 2563. แผนการพัฒนาสถาบันวิจัยพืชไร่และพืชทดแทนพลังงาน ระยะปี พ.ศ. 2563-2575. แหล่งข้อมูล <http://www.doa.go.th/fcrl/wp-content/uploads/2020/pdf/j1.pdf> (19 กุมภาพันธ์ 2566).

จุฑามาศ คนไทย สาวิตรี รังสิภัทร์ และพิชัย ทองดีเลิศ. 2562. ความต้องการการผลิตผักตามมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับพืชอาหาร (GAP) ของเกษตรกรในอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี. แก่นเกษตร 47(4): 1-8.

ฉันทนา วิชรรัตน์. 2558. การคัดเลือกพันธุ์และการผลิตเมล็ดพันธุ์ฝักไว้ใช้เอง. แหล่งที่มา <https://erp.mju.ac.th/openFile.aspx?id=MTUzNDAY> (18 เมษายน 2566).

ไชยา บุญเลิศ วรากรณ์ เรือนแก้ว สมบัติ บวรพรเมธี ฉัตรชิวิน ดาวใหญ่ วีรพงษ์ เย็นอ่วม ณพวงษ์

วสยางกูร วัชราร สุวรรณอาศน์ อุกฤษ ดวงแก้ว เรณู บุญผาสุก อรณี อินทร์ทอง ยอด กันยาประสิทธิ์ และนิลบล ทวีกุล. 2564. การทดสอบเทคโนโลยีการผลิตถั่วลิสงหลังนาที่เหมาะสมในพื้นที่ภาคกลาง. สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตร เขตที่ 5, จังหวัดชัยนาท.

ไพศาล กะกุลพิมพ์ และสุภาภรณ์ พวงชมภู. 2561. การวางแผนการผลิตพืชของเกษตรกรกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกล้วยหอมทองวังหลวง อำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร 36(1): 85-94.

ปาริชาติ พรหมโชติ เจตษฎา อุตพันธ์ สราวุธ รุ่งเมฆารัตน์ อุดมศักดิ์ เลิศสุชาติวนิช ประกาย ราชณูวงศ์ และคมศักดิ์ สุธล้า. 2557. การปลูกถั่วลิสงหลังนา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ปรานอม แสงจันทร์. 2557. การยอมรับเทคโนโลยีการผลิตถั่วลิสงของเกษตรกรในจังหวัดลำปาง. การค้นคว้าแบบอิสระวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วฤธธณ์ ตัญญ์วัฒน์ เจริญวรรณ อติเรกอุดมรัตน์ นิภาพร สีสุखा อัญชลี ผาพรม พันทิพา สิทธิกร และธัญลักษณ์ พรหมเสน. 2560. การแปรรูปและเพิ่มมูลค่าถั่วลิสงที่ไม่ได้มาตรฐาน: กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านหนองซ้อง ตำบลขอนแก่น อำเภอภูพาน จังหวัดอุดรธานี. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, จังหวัดอุดรธานี.

ศุภโชค สมบูรณ์กุล. 2540. การวางแผนการผลิตพืชฤดูแล้งภายใต้สถานการณ์ปกติอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ศูนย์ส่งเสริมเทคโนโลยีการเกษตรด้านอารักขาพืช จังหวัดสงขลา. 2561. เอกสารประกอบการฝึกอบรม หลักสูตรหมอฟืชประจำบ้าน. แหล่งที่มา <http://www.pmc06.doae.go.th/training%20document/Houseplant.pdf> (18 เมษายน 2566).

สายทอง แก้วฉาย. 2555. การใช้ไตรโคเดอร์มาในการควบคุมโรคพืช. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 4(3): 108-123.

เสาวนิตย์ โพธิ์พูนศักดิ์ และเมธาสีทธิ์ คนการ. 2564. ศักยภาพของราสาเหตุโรคแมลงในการควบคุมเพลี้ยอ่อนดำ *Aphis craccivora* (Koch) ในถั่วฝักยาว. วารสารวิชาการเกษตร 39(2): 159-167.

- สำนักงานเกษตรอำเภอเวียง. 2564. ข้อมูลผู้ปลูกถั่วลิสงปีการผลิต 2563/64 ในพื้นที่อำเภอเวียง จังหวัดขอนแก่น. สำนักงานเกษตรอำเภอเวียง, ขอนแก่น.
- สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน). 2564. จัดการถั่วลิสงไทย ด้วยงานวิจัยที่ยั่งยืน. แหล่งข้อมูล <https://youtu.be/Yu4leIVxZKM> (30 ตุลาคม 2565).
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2566. สารสนเทศเศรษฐกิจการเกษตรรายสินค้า ปี 2565. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2565. ภาวะเศรษฐกิจการเกษตรปี 2565 และแนวโน้มปี 2566. แหล่งข้อมูล https://www.oae.go.th/assets/portals/1/fileups/bappdata/files/Infographic_2565_2566.pdf (19 กุมภาพันธ์ 2566).
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2564. สารสนเทศเศรษฐกิจการเกษตรรายสินค้า ปี 2563. แหล่งข้อมูล <https://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/journal/2564/commodity2563.pdf> (15 ธันวาคม 2565).
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2564. สถิติการค้าสินค้าเกษตรไทยกับต่างประเทศ ปี 2563. แหล่งข้อมูล <https://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/journal/2564/trade2563.pdf> (12 ธันวาคม 2565).
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2563. (ถั่วลิสง) แหล่งข้อมูล <http://www.agriman.doe.go.th/home/news/2563/19-20.pdf> (20 เมษายน 2566).
- สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3. 2560. เทคโนโลยีการผลิตถั่วลิสงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3, ขอนแก่น.
- สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร. 2565. สถานการณ์การผลิตพืช 2564/65 (ถั่วลิสง). แหล่งข้อมูล <http://www.agriman.doe.go.th/home/news/2565/47peanut.pdf> (15 กุมภาพันธ์ 2566).
- สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร. 2549. CROP REQUIREMENT: ถั่วลิสง. แหล่งข้อมูล http://www.agriman.doe.go.th/home/t.n/t.n1/2filcrop_Requirement/01-010-crope-peanut.pdf (18 เมษายน 2566).
- สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4. 2560. ผลการดำเนินโครงการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์พืชชุมชนตามมาตรฐาน ปี 2560. สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4, ขอนแก่น.
- สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4. 2560. รายงานข้อมูลภาวะการผลิตถั่วลิสงปีเพาะปลูก 2558/59. สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4, ขอนแก่น.
- อังคณา กันทาจันทร์ และสมบัติ ศรีชูวงศ์. 2552. การควบคุมโรคเน่าดำของถั่วเขียวพืชม้า พันธุ์พิษณุโลก 2 โดยใช้เชื้อราปฏิปักษ์. วารสารเกษตร 25(3): 237-244.
- Yamane, T. 1967. Statistics. An Introductory Analysis. 2nd Ed. Harper and Row, New York.